

Emil W. Pływaczewski | Sławomir Redo
Ewa M. Guzik-Makaruk | Katarzyna Laskowska
Wojciech Filipkowski | Ewa Glińska
Emilia Jurgielewicz-Delegacz | Magdalena Perkowska

Kryminologia

Stan i perspektywy rozwoju

Z uwzględnieniem założeń
Agendy ONZ na rzecz
zrównoważonego rozwoju 2030

Emil W. Pływaczewski | Sławomir Redo
Ewa M. Guzik-Makaruk | Katarzyna Laskowska
Wojciech Filipkowski | Ewa Glińska
Emilia Jurgielewicz-Delegacz | Magdalena Perkowska

Kryminologia

Stan i perspektywy rozwoju

Z uwzględnieniem założeń
Agendy ONZ na rzecz
zrównoważonego rozwoju 2030

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Uniwersytet w Białymstoku

Stan prawny na 1 października 2019 r.

Recenzenci

Prof. Maria (Maki) Haberfeld, John Jay College of Criminal Justice, USA

Prof. Jerzy Sarnecki, Stockholm University, University of Gävle, Szwecja

Wydawca

Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący

Kinga Zajac

Opracowanie redakcyjne i łamanie

Violet Design Wioletta Kowalska

Elementy graficzne przy tytułach rozdziałów:

s. 483 – Icon made by Eucalyp from www.flaticon.com

s. 21, 123, 197, 311, 327, 347, 387, 407, 595, 617, 667, 769, 803, 823, 843

– Icon made by Freepik from www.flaticon.com

s. 239 – Icon made by Good Ware from www.flaticon.com

s. 861 – Icon made by mangsaabguru from www.flaticon.com

s. 735 – Icon made by mynamepong from www.flaticon.com

s. 165, 427, 461 – Icon made by Nikita Golubev from www.flaticon.com

s. 67 – Icon made by smalllikeart from www.flaticon.com

s. 511, 891 – Icon made by Smashicons from www.flaticon.com

s. 85 – Icon made by srip from www.flaticon.com

s. 289, 535, 911 – Icon made by surang from www.flaticon.com

s. 363 – Icon made by Vectors Market from www.flaticon.com

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-625-7

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	11
SŁOWO WSTĘPNE	15

CZĘŚĆ I

WPROWADZENIE DO KRYMINOLOGII

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA PODSTAWOWE KRYMINOLOGII JAKO NAUKI

(Wojciech Filipkowski, Ewa M. Guzik-Makaruk) 21

§ 1. Nauka kryminologii 22

§ 2. Przestępstwo 40

§ 3. Przestępca 43

§ 4. Przestępczość 46

§ 5. Patologie społeczne 47

§ 6. Ofiara 49

§ 7. Relacje kryminologii z innymi naukami 53

ROZDZIAŁ II

ŹRÓDŁA INFORMACJI O PRZESTĘPCZOŚCI (Magdalena Perkowska) 67

§ 1. Statystyki kryminalne 71

§ 2. Badania sondażowe 79

§ 3. „Ciemna liczba” przestępstw 81

ROZDZIAŁ III

GENEZA ORAZ TRENDY I TENDENCJE ROZWOJOWE KRYMINOLOGII

NA ŚWIECIE (Emil W. Pływaczewski) 85

§ 1. Ewolucja kryminologii na świecie 86

§ 2. Kierunki i fazy rozwoju kryminologii 96

§ 3. Organizacje międzynarodowe i stowarzyszenia 100

ROZDZIAŁ IV

ROZWÓJ KRYMINOLOGII W POLSCE. KIERUNKI KLASYCZNYCH

BADAŃ KRYMINOLOGICZNYCH (Emil W. Pływaczewski) 123

§ 1. Polska rozbiorowa 124

§ 2. Okres międzywojenny (1918–1939) 126

§ 3. Od okresu powojennego do 1969 r.	132
§ 4. Lata 1970–1989	143
§ 5. Lata 90. do końca XX w.	151
§ 6. Kierunki klasycznych badań kryminologicznych. Nauczanie kryminologii w Polsce w XXI w.	157

ROZDZIAŁ V

BIĄŁOSTOCKA SZKOŁA KRYMINOLOGII – NOWE KIERUNKI, METODY I PERSPEKTYWY BADAŃ KRYMINOLOGICZNYCH (Emil W. Pływaczewski) .....

§ 1. Interdyscyplinarne badania nad bezpieczeństwem obywateli	166
§ 2. Pozbawianie sprawców owoców przestępstw	167
§ 3. Badania w zakresie problematyki medycyny transplantacyjnej	168
§ 4. Badania porównawcze w nowej międzynarodowej serii wydawniczej	174
§ 5. Interdyscyplinarne badania o charakterze skoordynowanym, ich etapy i poziomy	176
§ 6. Koncepcja matrycy doskonałości badań naukowych – paradygmat Białostockiej Szkoły Kryminologii	191

ROZDZIAŁ VI

METODY BADAŃ W KRYMINOLOGII (Ewa Glińska) .....

§ 1. Uwagi wprowadzające	198
§ 2. Etapy procesu badawczego	203
§ 3. Techniki badawcze w kryminologii	220

ROZDZIAŁ VII

TEORIE KRYMINOLOGICZNE

(Emil W. Pływaczewski, Emilia Jurgielewicz-Delegacz) .....

§ 1. Teorie biologiczne	245
§ 2. Teorie psychologiczne	255
§ 3. Teorie socjologiczne	262
§ 4. Teorie biosocjalne (biosocjologiczne)	282
§ 5. Etiologia przestępczości według wybranych polskich kryminologów	285

ROZDZIAŁ VIII

WYBRANE ZAGADNIENIA PROFILAKTYKI KRYMINOLOGICZNEJ

(Wojciech Filipkowski) .....

§ 1. Profilaktyka – zagadnienia ogólne dotyczące profilaktyki	290
§ 2. Zapobieganie przestępczości i patologiom społecznym	294
§ 3. Charakterystyka prewencji	305

CZĘŚĆ II

WYBRANE KATEGORIE PRZESTĘPCZOŚCI W POLSCE

ROZDZIAŁ I

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRZESTĘPCZOŚCI W POLSCE

(Katarzyna Laskowska) .....

§ 1. Statystyczny obraz przestępczości ujawnionej w Polsce w latach 1924–1938	312
§ 2. Statystyczny obraz przestępczości ujawnionej w Polsce w latach 1954–1969	314

§ 3. Statystyczny obraz przestępczości stwierdzonej w Polsce w latach 1970–2017	316
§ 4. Geografia przestępczości	323

ROZDZIAŁ II

PRZESTĘPCZOŚĆ NIELETNICH (Emilia Jurgielewicz-Delegacz)	327
§ 1. Fenomen przestępczości nieletnich	328
§ 2. Etiologia przestępczości nieletnich	339
§ 3. Przeciwdziałanie przestępczości nieletnich	342

ROZDZIAŁ III

PRZESTĘPCZOŚĆ KOBIET (Katarzyna Laskowska)	347
§ 1. Dynamika i struktura przestępczości kobiet	348
§ 2. Etiologia przestępczości kobiet	356
§ 3. Profilaktyka przestępczości kobiet	359

ROZDZIAŁ IV

PRZESTĘPCZOŚĆ CUDZOZIEMCÓW (Magdalena Perkowska)	363
§ 1. Fenomen zjawiska przestępczości cudzoziemców w Polsce	365
§ 2. Etiologia zjawiska	379
§ 3. Profilaktyka przestępczości cudzoziemców	381

ROZDZIAŁ V

PRZESTĘPCZOŚĆ OSADZONYCH (Magdalena Perkowska)	387
§ 1. Fenomen zjawiska przestępczości osadzonych w jednostkach penitencjarnych w Polsce	389
§ 2. Etiologia przestępczości osadzonych	398
§ 3. Profilaktyka przestępczości osadzonych	401

ROZDZIAŁ VI

PRZESTĘPCZOŚĆ KRYMINALNA (Magdalena Perkowska)	407
§ 1. Fenomen zjawiska przestępczości kryminalnej w Polsce	408
§ 2. Etiologia przestępczości kryminalnej	416
§ 3. Profilaktyka przestępczości kryminalnej	420

ROZDZIAŁ VII

PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA (Emil W. Pływaczewski, Wojciech Filipkowski, Katarzyna Laskowska)	427
§ 1. Fenomen przestępczości zorganizowanej	428
§ 2. Etiologia rozwoju przestępczości zorganizowanej w Polsce	447
§ 3. Profilaktyka przestępczości zorganizowanej	453

ROZDZIAŁ VIII

PRZESTĘPCZOŚĆ NARKOTYKOWA (Katarzyna Laskowska)	461
§ 1. Fenomen przestępczości narkotykowej	462
§ 2. Etiologia przestępczości narkotykowej	477
§ 3. Profilaktyka przestępczości narkotykowej	478

ROZDZIAŁ IX

PRZESTĘPCZOŚĆ GOSPODARCZA (Wojciech Filipkowski)	483
§ 1. Fenomen przestępczości gospodarczej	484
§ 2. Etiologia przestępczości gospodarczej	497
§ 3. Profilaktyka przestępczości gospodarczej	502

ROZDZIAŁ X

PRZESTĘPCZOŚĆ Z UŻYCIEM KOMPUTERÓW I ICH SIECI (Wojciech Filipkowski)	511
§ 1. Fenomen przestępczości z użyciem komputerów i ich sieci	512
§ 2. Etiologia zjawiska przestępczości z użyciem komputerów i ich sieci	525
§ 3. Profilaktyka przestępczości komputerów i ich sieci	526

ROZDZIAŁ XI

WYPADKI DROGOWE (Emilia Jurgielewicz-Delegacz)	535
§ 1. Fenomen wypadków drogowych	536
§ 2. Etiologia wypadków drogowych	581
§ 3. Przeciwdziałanie wypadkom drogowym	589

ROZDZIAŁ XII

PRZESTĘPCZOŚĆ STADIONOWA (Wojciech Filipkowski)	595
§ 1. Fenomen przestępczości stadionowej	596
§ 2. Etiologia przestępczości stadionowej	603
§ 3. Profilaktyka przestępczości stadionowej	607

ROZDZIAŁ XIII

PRZESTĘPCZOŚĆ MOTYWOWANA NIENAWIŚCIĄ (Emilia Jurgielewicz-Delegacz)	617
§ 1. Fenomen przestępczości motywowanej nienawiścią	618
§ 2. Etiologia przestępczości motywowanej nienawiścią	658
§ 3. Profilaktyka przestępczości motywowanej nienawiścią	661

ROZDZIAŁ XIV

PRZESTĘPCZOŚĆ SEKSUALNA (Emilia Jurgielewicz-Delegacz)	667
§ 1. Fenomen przestępczości seksualnej	668
§ 2. Etiologia przestępczości seksualnej	724
§ 3. Profilaktyka przestępczości seksualnej	728

ROZDZIAŁ XV

PRZESTĘPCZOŚĆ OKOŁOTRANSPLANTACYJNA (Ewa M. Guzik-Makaruk)	735
§ 1. Przestępczość okołotransplantacyjna – wprowadzenie do problematyki	736
§ 2. Przestępczość okołotransplantacyjna – aspekty kryminologiczne	737

ROZDZIAŁ XVI

PRZESTĘPCZOŚĆ NA SZKODĘ ŚRODOWISKA (Ewa M. Guzik-Makaruk)	769
§ 1. Przestępczość na szkodę środowiska – wprowadzenie do problematyki	770
§ 2. Przestępczość na szkodę środowiska – aspekty kryminologiczne	773

ROZDZIAŁ XVII**PATOLOGIE SPOŁECZNE POWIĄZANE Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ**

(Katarzyna Laskowska)	803
§ 1. Fenomen patologii społecznych w Polsce	804
§ 2. Etiologia rozwoju patologii społecznych w Polsce	815
§ 3. Profilaktyka patologii społecznych	817

CZĘŚĆ III**ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTW
NA RZECZ PRZECIWDZIAŁANIA PRZESTĘPCZOŚCI****ROZDZIAŁ I****MILENIJNE CELE ROZWOJU 2000–2015 I EFEKTY ICH REALIZACJI**

(Emilia Jurgielewicz-Delegacz)	823
§ 1. Raport Milenijny	825
§ 2. Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych	833
§ 3. Milenijne Cele Rozwoju	835
§ 4. Realizacja Milenijnych Celów Rozwoju	836

ROZDZIAŁ II**PRIORYTETY AGENDY NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU 2030**

(Sławomir Redo)	843
------------------------------	-----

ROZDZIAŁ III**KRYMINOLOGICZNE ASPEKTY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU**

SPOŁECZEŃSTW (Sławomir Redo)	861
§ 1. Bieda	862
§ 2. Mniej nierówności	864
§ 3. Głód	868
§ 4. Zdrowie i jakość życia	870
§ 5. Edukacja	874
§ 6. Równość płci	879
§ 7. Prawa człowieka a bezpieczeństwo	881
§ 8. Pokój, sprawiedliwość oraz skuteczne i odpowiedzialne instytucje (samo)rządowe	884
§ 9. Kultura prawości a trendy demograficzne 2030–2060	887

ROZDZIAŁ IV**KRYMINOLOGICZNE ASPEKTY WZROSTU GOSPODARCZEGO**

(Sławomir Redo)	891
§ 1. Przemysł, innowacyjność, infrastruktura	892
§ 2. Pomoc techniczna	896
§ 3. Zrównoważone miasta i lokalne społeczności	897
§ 4. Włączanie społeczne	897
§ 5. Partycypacja w zintegrowanym i zrównoważonym planowaniu i zagospodarowywaniu osiedli	899
§ 6. Partnerstwo na rzecz celów	900
§ 7. Inkluzywny wzrost gospodarczy i godna praca	902

ROZDZIAŁ V	
KRYMINOLOGICZNE I PROFILAKTYCZNE ASPEKTY OCHRONY ŚRODOWISKA	
(Sławomir Redo)	911
§ 1. Akcja klimatyczna	912
§ 2. Ochrona zasobów naturalnych i środowiska przed degradacją	915
§ 3. Wzrost gospodarczy i podział korzyści	917
§ 4. Rozwój społeczny, zapobieganie przestępczości i „Zero tolerancji”	919
§ 5. Nowe formy polityki „Zero tolerancji”	926
§ 6. Czysta woda i warunki sanitarne	929
§ 7. Życie na łądzie	933
BIBLIOGRAFIA	941
SPIS TABEL	991
SPIS DIAGRAMÓW	997
SPIS WYKRESÓW	999
AUTORZY	1001

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- Agenda 2030 – rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne 25.09.2015 r., A/RES/70/1, Przekształćmy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, https://www.gov.pl/documents/910151/911704/Agenda_2030_na_rzecz_zrownowazonego_rozwoju.pdf/d56cd332-4ba5-2035-9439-5a8a5212cbed
- b.i.m. – ustawa z 20.03.2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1870 ze zm.)
- dyrektywa 2011/93/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z 13.12.2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. UE L 335, s. 1, ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
- k.k. z 1969 r. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2019 r. poz. 676 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- Konwencja z Palermo – Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 15.11.2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- k.w. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.)
- MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

- nowela z 27.07.2005 r. – ustawa z 27.07.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 163, poz. 1363 ze zm.)
- p.r.d. – ustawa z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1990 ze zm.)
- r.s.p.o.p. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.08.2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1067)
- r.s.z.p. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17.10.2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. z 2017 r. poz. 487)
- TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., poz. 47)
- u.d.p. – ustawa z 21.03.1985 r. o drogach publicznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2068 ze zm.)
- u.o.p.n. – ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2019 r. poz. 852 ze zm.)
- u.p.n. – ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)
- u.p.z.p.s. – ustawa z 13.05.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Dz.U. z 2018 r. poz. 405 ze zm.)
- uRPO – ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2018 r. poz. 2179 ze zm.)
- uSG – ustawa z 12.10.1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 2019 r. poz. 147 ze zm.)
- ustawa o bestiach – ustawa z 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innym osobom (Dz.U. z 2019 r. poz. 1405)
- ustawa transplantacyjna – ustawa z 1.07.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz.U. z 2019 r. poz. 1405)
- ustawa transplantacyjna z 1995 r. – ustawa z 26.10.1995 r. o pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz.U. Nr 138, poz. 682 ze zm.)

Czasopisma

- AKrym. – Archiwum Kryminologii
- AMSiK – Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii
- BSP – Białostockie Studia Prawnicze
- CPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- DPP – Demokratyczny Przegląd Prawniczy
- GP – Gazeta Prawnicza
- KZS – Krakowskie Zeszyty Sądowe
- NP – Nowe Prawo
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSNCK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna i Karna
- OSNKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
- OSNPG – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Prokuratura Generalna

OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
PD	– Paragraf na Drodze
PiP	– Państwo i Prawo
Prob. Krym.	– Problemy Kryminalistyki
Prob. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Pol.	– Przegląd Policyjny
PWP	– Przegląd Więziennictwa Polskiego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SKKiP	– Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SP	– Studia Prawnoustrojowe
SPraw.	– Studia Prawnicze
Studia BAS	– Studia Biura Analiz Sejmowych
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy

Inne

ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
BK	– Biuro Kryminalne
BSK	– Białostocka Szkoła Kryminologii
CBOS	– Centrum Badania Opinii Społecznej
CBŚ	– Centralne Biuro Śledcze
CBŚP	– Centralne Biuro Śledcze Policji
E4J	– światowy program „Wykształcenie dla Sprawiedliwości” (ang. <i>Education for Justice</i>)
FAO	– Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (ang. Food and Agriculture Organization of the United Nations)
GIOS	– Główny Inspektorat Ochrony Środowiska
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
ICVS	– International Crime Victims Survey (Międzynarodowe badania ofiar przestępstw)
IWS	– Instytut Wymiaru Sprawiedliwości
KGP	– Komenda Główna Policji
KKN	– Komisja Konsultacyjno-Naukowa
KRBRD	– Krajowa Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego
KSIP	– Krajowy System Informacyjny Policji
KSP	– Komenda Stołeczna Policji
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
OECD	– Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
PAN	– Polska Akademia Nauk
PKB	– Produkt Krajowy Brutto
PPBW	– Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego
PZPN	– Polski Związek Piłki Nożnej
RP	– Rzeczypospolita Polska
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich

SA	- sąd apelacyjny
sektor B+R	- sektor badawczo-rozwojowy
SG	- Straż Graniczna
SN	- Sąd Najwyższy
SO	- sąd okręgowy
SW	- Służba Więzienna
TNPK	- Towarzystwo Naukowe Prawa Karnego
UE	- Unia Europejska
UNDP	- Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (ang. United Nations Development Programme)
UNODC	- United Nations Office on Drugs and Crime
UwB	- Uniwersytet w Białymstoku
WHO	- Światowa Organizacja Zdrowia (ang. World Health Organization)
ZG ONZ	- Zgromadzenie Ogólne ONZ
ZK	- zakład karny

SŁOWO WSTĘPNE

Oddajemy do rąk Czytelników monografię z zakresu kryminologii autorstwa przedstawicieli Białostockiej Szkoły Kryminologii przygotowaną we współpracy z reprezentantem Academic Council on the United Nations System (w strukturze Organizacji Narodów Zjednoczonych).

Celem publikacji jest niestandardowe ukazanie aktualnych problemów kryminologii w oparciu o doświadczenia naukowo-badawcze i dydaktyczne Autorów. Książka jest pokłosiem prowadzonych przez nich od ponad ćwierćwiecza interdyscyplinarnych badań. Osiągnięcia naukowe, opracowane krajowe i międzynarodowe ekspertyzy z zakresu kryminologii i nauk pokrewnych powinny służyć implementacji odpowiednich strategii, programów i projektów w zakresie zapobiegania przestępczości. Potwierdza to szerokie możliwości połączenia podejścia akademickiego, a także praktycznego w zwalczaniu przestępczości w płaszczyźnie globalnej i lokalnej.

Monografia gwarantuje wysoką jakość prezentowanych treści dzięki odpowiednio zastosowanym metodom badawczym i dydaktycznym. Wykorzystano w niej dotychczasowy dorobek kryminologii, z uwzględnieniem aktualnej literatury oraz najnowszych danych statystycznych. Na ostateczny kształt monografii wpływ miała też bogata i długoletnia aktywność Autorów w strukturach ONZ, Amerykańskiego Stowarzyszenia Kryminologii (American Society of Criminology), Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego (European Society of Criminology), a także innych międzynarodowych oraz krajowych organizacji. Dzięki temu oryginalny charakter przedkładanej publikacji przejawia się w wielopłaszczyznowym podejściu do analizy zagadnień z zakresu kryminologii. Obejmuje ona nie tylko ujęcie ograniczone wyłącznie do nauk społecznych, lecz także buduje mosty z innymi dziedzinami nauki – humanistycznymi, inżynierijno-technicznymi, medycznymi i o zdrowiu oraz ścisłymi i przyrodniczymi. Przygotowana została w oparciu o metodę triangulacji, łącząc w sobie elementy teoretyczne (dogmatyczno-prawne) i praktyczne (empiryczne). Pozwoliło to na poszerzenie pola badawczego, na którym znalazły się obok klasycznej kryminologii, elementy prawnokarne i z zakresu *criminal justice*.

Publikacja przybliży historię, stan obecny i dające się przewidzieć zmiany w nauce kryminologii. Jest odejściem od tradycyjnego akademickiego oraz teoretycznego ujęcia tych zagadnień. W sposób szczególny ukazuje problemy zarówno przestępczości, jak i patologii społecznych, według systematyki tej nauki, tj. fenomenologii, etiologii oraz profilaktyki. Wartością dodaną pracy jest uwzględnienie w jej treści założeń Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych do 2030 r.¹, ukierunkowanych na wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i ochronę środowiska w kontekście zapobiegania przestępczości. Jej założenia mają charakter kompleksowy i zmierzają do osiągnięcia ambitnych celów zrównoważonego rozwoju społeczeństwa w skali całego globu. Stanowią szerokie i uniwersalne wyzwania dla całej społeczności międzynarodowej.

Zgodnie z założeniem Autorów cechami publikacji są aktualność, innowacyjność, interdyscyplinarność i szeroka perspektywa międzynarodowa. Monografię charakteryzuje też przydatność dydaktyczna (w szczególności zastosowanie metody sokratycznej cyklicznie wykorzystywanej na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku w czterech edycjach seminarium na temat zapobiegania przestępczości pod patronatem ONZ-owskiej Agendy – ACUNS), przystępny język, a także wizualizacja przekazywanych treści, ułatwiająca ich przyswajanie i aplikację w praktyce zapobiegania i zwalczania przestępczości.

Monografia składa się z trzech części. Pierwsza wyposaża Czytelnika w fundamentalną wiedzę z zakresu kryminologii w wymiarze historycznym, naukowym i instytucjonalnym. Nie pomija też przełomowych opracowań z zakresu kryminologii². Druga zawiera szczegółową warstwę informacyjną o wybranych rodzajach przestępczości przez pryzmat fenomenologii, etiologii i profilaktyki. Stanowi też przyczynek do poszukiwania rozwiązań o charakterze praktycznym. Niektóre fragmenty opracowania celowo zostały wzbogacone o pogłębione rozważania z zakresu genezy regulacji prawnych o charakterze krajowym i międzynarodowym, gdyż Autorzy wyszli z założenia, że normy prawne zazwyczaj reagują na fenomen niepożądanych zjawisk społecznych. Trzecia zawiera opis Milenijnych Celów Rozwoju 2000–2015 oraz Agendy 2030. Opis ten służy potrzebie ukazania profilaktycznego charakteru założeń Agendy 2030 na rzecz ograniczenia negatywnych zjawisk społecznych, w tym przestępczości. Znajomość treści Agendy 2030 przyczyni się do identyfikacji współczesnych i newralgicznych problemów świata i ludzkości, a także poszukiwania optymalnych możliwości ich rozwiązywania.

¹ Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25.09.2015 r., A/RES/70/1, *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, https://www.gov.pl/documents/910151/9111704/Agenda_2030_na_rzecz_zrownowazonego_rozwoju.pdf/d56cd332-4ba5-2035-9439-5a8a5212cbed (dostęp: 20.04.2019 r.).

² Zob. pierwsze edycje podręczników: P. Horoszowski, *Kryminologia*, Warszawa 1965, *passim*; L. Lerner, *Zarys kryminologii ogólnej*, Warszawa 1973, *passim*; B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1979, *passim*; L. Tyszkiewicz, *Kryminologia. Zarys systemu*, Katowice 1986, *passim*; J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 1999, *passim*.

Tak przyjęta struktura pozwala Czytelnikowi na stopniowe zagłębianie się w tajniki kryminologii, poczynając od kwestii podstawowych, historycznych dla nauki kryminologii poprzez szczegółowe przypadki jej zastosowania w odniesieniu do wybranych kategorii przestępczości i zjawisk patologicznych, aż po zagadnienia związane z funkcjonowaniem społeczeństwa i organizacji państwowych teraz i w nieodległej przyszłości.

Oddawana do rąk Czytelnika publikacja stanowi przydatne narzędzie do wykorzystania w procesie zdobywania wiedzy przez studentów, a także uzupełnienia wiedzy przez praktyków związanych z organami ścigania, wymiarem sprawiedliwości, tudzież będących decydentami politycznymi (lokalnymi i krajowymi). W stosunku do tych ostatnich przekazywane treści posłużą rozwiązywaniu problemów, z jakimi stykają się w swojej pracy zawodowej.

W tym miejscu Autorzy pragną złożyć serdeczne podziękowania na ręce mgr Aleksandry Stachelskiej i mgr. Piotra Mroczo – doktorantów w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, a jednocześnie pracowników Międzynarodowego Centrum Badań i Ekspertyz Kryminologicznych UwB, którzy organizacyjnie i edycyjnie wsparli przygotowanie niniejszej publikacji.

Ogromne słowa podziękowania należą się Szanownym Recenzentom – Pani Profesor Marii (Maki) Haberfeld z John Jay College of Criminal Justice w Nowym Jorku oraz Panu Profesorowi Jerzemu Sarneckiemu reprezentującemu Uniwersytet Sztokholmski i Uniwersytet w Gävle, których znakomita wiedza i doświadczenie pozwoliły nadać ostateczny kształt oddawanej do rąk Czytelnika pracy.

Autorzy

Białystok, lato 2019

Część I

**WPROWADZENIE
DO KRYMINOLOGII**

Rozdział I

ZAGADNIENIA PODSTAWOWE KRYMINOLOGII JAKO NAUKI

Wojciech Filipkowski, Ewa M. Guzik-Makaruk

CELEM TEGO ROZDZIAŁU JEST ZAPOZNANIE SIĘ Z:

- historią rozwoju kryminologii jako samodzielnej nauki,
- przedmiotami zainteresowania i celami kryminologii,
- działami kryminologii,
- podstawowymi nurtami kryminologii,
- podstawowymi pojęciami używanymi w kryminologii,
- istotą i przedmiotem nauk pokrewnych kryminologii,
- charakterem związków pomiędzy nauką kryminologii a innymi naukami,
- zbieżnymi obszarami zainteresowania kryminologii i nauk jej pokrewnych.

§ 1. Nauka kryminologii

Początki kryminologii jako nauki

Za twórcę **terminu kryminologia** uważa się P. Topinard'a, który użył go po raz pierwszy w 1879 r. Natomiast pierwszy podręcznik z tego zakresu autorstwa R. Garofalo opublikowano w 1885 r.¹ Za ojca kryminologii uważa się przedstawiciela antropologii kryminalnej C. Lombroso², a za kamień milowy uznaje się jego pracę pod tytułem „Człowiek-zbrodniarz...”³ wydaną po raz pierwszy w 1876 r.

Jak się wydaje, podwalin pod kryminologię należy doszukiwać się – z jednej strony – w dynamicznym rozwoju nauk przyrodniczych oraz humanistycznych, które to okoliczności były właściwe dla powstania i rozwoju wielu nauk w tym okresie, również społecznych; z drugiej strony – należy to wiązać z rosnącym w XIX w. zjawiskiem przestępczości, które przechodziło znaczące zmiany pod względem rozmiaru, dynamiki i obszarów występowania, a tym samym nie można było zwalczać jej tradycyjnymi sposobami. Dlatego też zwrócono się ku osiągnięciom rozwijających się wówczas dziedzin wiedzy, aby to zjawisko opisać i zrozumieć siły nim rządzące, a także poszukiwać nowych sposobów walki z nim.

Cechą charakterystyczną kryminologii jest wykorzystywanie dorobku innych nauk przyrodniczych i społecznych, ale tylko w takim zakresie, w jakim wiedza ta jest przydatna do opisu postaci i wyjaśnienia przyczyn przedmiotu swoich rozważań, a także sposobów ich przeciwdziałania i zwalczania.

Od czasu swojego powstania nauka przechodziła **ewolucję** powiązaną ze zmianami zachodzącymi w społeczeństwach, z rozwojem ekonomicznym, politycznym i gospodarczym. J. Pinatel⁴ zaproponował periodyzację kryminologii. Autor ten wyodrębnił cztery podstawowe okresy w historii kryminologii jako nauki, biorąc pod uwagę zarówno dominujące wówczas nurty, jak i istotne z punktu jej rozwoju wydarzenia:

- lombrosowski (1876–1913),
- reakcji antylombrosowskiej (1913–1934)⁵,

¹ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2004, s. 17.

² W literaturze zwraca się uwagę także na inne osoby, np. że jest nim włoski lekarz J. Baptiste della Porte, zob. T. Hanausek, K. Sławik, *Wprowadzenie do kryminologii i kryminalistyki*, Bydgoszcz 1995, s. 14.

³ C. Lombroso, *Człowiek-zbrodniarz w stosunku do antropologii, jursprudencji i dyscypliny więziennej; zbrodniarz urodzony, obłąkaniec zmysłu moralnego*, t. 1, przekł. J.L. Popławski, Warszawa 1891 – wydana na podstawie włoskiego IV wydania.

⁴ L. Tyszkiewicz, *Od naturalizmu do humanizmu w kryminologii*, Katowice 1994, s. 28.

⁵ Był to rok wydania opracowania autorstwa C.B. Goringa pt. *The English Convict*, zob. L. Tyszkiewicz, *Od naturalizmu...*, s. 29.

- pojednania i syntezy (1934–1960)⁶,
- współczesny (od 1960)⁷.

Definicje kryminologii

Sam **termin kryminologia** pochodzi od greckich słów *crimen* (to tyle co przestępstwo, zbrodnia) oraz *logos* (nauka)⁸. W znaczeniu leksykalnym jest to więc nauka o przestępstwie. *Słownik języka polskiego* podaje następującą definicję: nauka zajmująca się przestępczością jako zjawiskiem społecznym⁹. W ujęciu encyklopedycznym jest to nauka zajmująca się badaniem przestępstw i innych zjawisk dewiacyjnych w ich kontekście społecznym, zbieraniem informacji na temat sprawcy i ofiary czynu dewiacyjnego, wiedzą o przestępczości jako szczególnym fenomenie społecznym oraz o funkcjonowaniu społecznych mechanizmów kontroli¹⁰.

Przechodząc do rozważań nad definicją nauki kryminologii, należy zauważyć, że mogą one mieć charakter syntetyczny lub bardziej rozbudowany, opisowy. Przykładem pierwszego podejścia jest pogląd **L. Tyszkiewicza**, że jest to nauka, która w sposób „wszechstronny bada przestępstwo, przestępczość i przestępcę oraz sposoby przeciwdziałania przestępczości”¹¹.

Natomiast **J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski** w swoim podręczniku przedstawiają szeroką definicję kryminologii. Według tychże autorów jest to „nauka społeczna zajmująca się badaniem i gromadzeniem całościowej wiedzy na temat przestępstwa jako szczególnej formy zachowania dewiacyjnego, przestępczości jako pewnego zjawiska społecznego, a także osoby sprawcy przestępstwa jak również ofiary przestępstwa, a także instytucji i mechanizmów kontrolnych, jakie tworzą społeczeństwo w celu zapobiegania i zwalczania przestępczości”¹².

---

⁶ Kluczową datą było utworzenie Międzynarodowego Towarzystwa Kryminologicznego, zob. L. Tyszkiewicz, *Od naturalizmu...*, s. 29.

⁷ J. Pinatel uznał, że po tym roku nastąpił żywiołowy rozwój nowych nurtów kryminologicznych, zob. L. Tyszkiewicz, *Od naturalizmu...*, s. 30.

⁸ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, 2004, s. 17.

⁹ *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/kryminologia.html> (dostęp: 20.04.2019 r.).

¹⁰ *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/kryminologia.html> (dostęp: 20.04.2019 r.).

¹¹ L. Tyszkiewicz, *Od naturalizmu...*, s. 13.

¹² J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, 2004, s. 19.

B. Hołyst definiuje kryminologię jako „naukę o przestępstwie i przestępcy, o objawach i przyczynach przestępczości i innych związanych z nią zjawiskach patologii społecznej oraz zapobieganiu im, a także funkcjonowanie systemu sprawiedliwości karnej”¹³.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjmuje się, że **kryminologia jest nauką społeczną badającą – z wykorzystaniem wiedzy pochodzącej także z innych nauk – przestępstwo, przestępcę i przestępczość oraz sposoby reakcji państwa i społeczeństwa na nie i na wybrane patologie społeczne, a także badającą ofiarę przestępstwa.**

Przedmiot i cel kryminologii

Biorąc pod uwagę przytoczone definicje, w ujęciu węższym możemy wyróżnić następujące **przedmioty** zainteresowań kryminologii jako nauki: przestępstwo, przestępcę, przestępczość oraz sposoby reakcji państwa i społeczeństwa na nie; w ujęciu szerszym także ofiarę przestępstwa. Ponadto do przedmiotu zainteresowań kryminologii należą także patologie społeczne, o ile mają one związek z przestępstwem, przestępcą, przestępczością lub sposobami walki z nią.

Współcześnie wydaje się, że poddając analizie wyżej wymienione przedmioty zainteresowań naukowych kryminologii, nie można pominąć także innych zjawisk lub procesów zachodzących w społeczeństwie w kontekście globalnym, regionalnym czy lokalnym, ich wzajemnych relacji oraz wpływu na przedmiot zainteresowania kryminologii, zwłaszcza przestępczości. Można tutaj wymienić tytułem przykładu:

- występowanie i poziom ubóstwa, głodu, równości ze względu na płeć, szeroko rozumianego bezpieczeństwa, zrównoważonego rozwoju oraz
- dostępność do wody, opieki zdrowotnej, edukacji, źródeł energii, zdrowych, ekologicznych i zrównoważonych warunków życia.

¹³ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, s. 51.

„W odróżnieniu do innych opracowań z zakresu kryminologii, książka zawiera świeże, nowe spojrzenie zarówno na historię rozwoju tej nauki, jak i na jej współczesne problemy. (...) Problem przestępczości traktuje nie tylko w ujęciu krajowym, ale zwraca uwagę na globalne problemy oddziaływania na to zjawisko. Nadaje to opracowaniu unikatowy charakter”.

Prof. Maria (Maki) Haberfeld (John Jay College of Criminal Justice)

„Publikacja jest unikalnym przykładem kreatywnego podejścia do procesu nauczania kryminologii z wykorzystaniem jej interdyscyplinarnego charakteru oraz nieszablonowego sposobu przekazywania wiedzy z tego zakresu. (...) Zachęca do spojrzenia w przyszłość, do poszukiwania rozwiązań problemów, które wiążą się z rozwojem społeczeństwa”.

Prof. Jerzy Sarnecki (Stockholm University, University of Gävle)

Publikacja jest wszechstronnym opracowaniem najistotniejszych zagadnień z dziedziny kryminologii. Autorzy, związani z Białostocką Szkołą Kryminologii oraz Organizacją Narodów Zjednoczonych, w przystępny sposób przedstawiają problemy przestępczości i patologii społecznych.

W książce opisano m.in.:

- genezę oraz trendy i tendencje rozwojowe kryminologii na świecie,
- rozwój kryminologii w Polsce,
- metody badań w kryminologii,
- teorie kryminologiczne,
- wybrane zagadnienia profilaktyki kryminologicznej.

Autorzy przedstawiają najważniejsze kategorie przestępczości, takie jak: przestępczość gospodarcza, przestępczość narkotykowa, przestępczość okołotransplantacyjna, cyberprzestępczość, przestępczość stadionowa czy przestępczość na szkodę środowiska.

Atutem książki jest uwzględnienie w jej treści założeń **Agendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030**, ukierunkowanych na wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i ochronę środowiska w kontekście zapobiegania przestępczości.

Prezentowane treści uzupełnione są licznymi elementami graficznymi, co pomoże zrozumieć i zapamiętać omawiane zagadnienia.

Publikacja jest przeznaczona dla studentów prawa, kryminologii, bezpieczeństwa narodowego, socjologii, pedagogiki oraz resocjalizacji, adwokatów, radców prawnych, sędziów oraz prokuratorów. Będzie cennym źródłem wiedzy dla pracowników naukowych oraz praktyków zajmujących się w ramach swojej pracy zawodowej zapobieganiem przestępczości i innymi patologiami społecznymi.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 179 ZŁ (W TYM 5% VAT)